

KAFDAĞI

Cilt:6, Sayı:2, Aralık 2021, 120-136
DOI: 10.51469/kafdagi.1020387

Gönderim Tarihi: 07.11.2021

Kabul Tarihi:29.12.2021

HEYKELTIRAŞ PRAKSİTELES'İN YAŞANTISI VE KNİDOS APHRODİTESİ'NE YANSIMALARI

The Life of Sculptor Praxiteles and its Reflections on Knidos Aphroditity

Ahmet Cüneydi HAS

Dr. Atatürk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü

ahmetchas@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4503-0257

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Antik kaynaklarda adı geçen ve MÖ 4. yüzyılın en önemli heykeltıraşlarından biri olan Praksiteles, içselliğin dışavurumu ile güzelliği adeta yeniden tanımlamıştır. Yaşadığı dönemde heykeltıraş olan babasının da ününü aşmış ve sanata adeta yeni bir soluk getirmiştir. Praksiteles'in büyümlü dokunuşları kendisinin heykeltıraşlık sanatında "Olymposlu tanrıları göklerden yere indiren sanatçı" unvanını kazanmasını sağlamış, tanrı ve tanrıçaları sıradan, genç nitelikleri ile sergileyerek eserlerinde mermere yeni bir soluk kazandırmıştır. Eserlerindeki bu üslubu ile gerek yaşadığı döneme gerekse de kendinden sonra gelen heykeltıraşlara ilham vermiş ve unutulmazlar arasına girmiştir.

Yunan ve Roma dünyasının en önemli eserleri arasında gösterilen ve Praksiteles'in ellerinde hayat bulan Knidos Aphrodite kült heykeli bu kapsamda bir dönüm noktasıdır. Antik dönemde yeni bir temanın yani çıplaklığın ilk örneği olan bu eser, yumuşaklığın ve zarafetin doruk noktasına eriştiği bir eser olarak tanımlanmıştır. Çıplak bir kadın figürünü gerçek boyutlarıyla ilk defa üç boyutlu heykele uygulamıştır. Gökyüzünü, denizi, yeryüzünü temsil eden tanrıça Aphrodite, bu eserle insanların ihtiyaçlarını, beklentilerini karşılayan renkli bir karaktere büründürülmüştü. Bu araştırmada Klasik Dönemin en ünlü heykeltıraşlarından biri olan Praksiteles'in Knidos Aphroditesine yüklediği çıplaklık kavramının ötesinde toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını nasıl etkilediğini ve mitolojik bir olgunun gerçekliğe dönüşümüne tanık olacağız.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Aphrodite, Cinsellik, Heykeltıraş, Tanrıça

Abstract

Praxiteles, who is mentioned in ancient sources and one of the most important sculptors of the 4th century BC, redefined beauty with the expression of interiority. During his lifetime, he became more famous than his father, who was a sculptor, and brought a new breath to art. Praxiteles' magical touches enabled him to gain the title of "the artist who brought down the Olympian gods from the sky" in the art of sculpture. He brought a new breath to marble in his works by displaying the gods and goddesses with their ordinary, youthful

qualities. With this style in his works, he inspired both the period he lived and the sculptors who came after him and became one of the unforgettable.

The cult statue of Knidos Aphrodite, which was shown among the most important works of the Greek and Roman world and came to life in the hands of Praxiteles, is a turning point in this context. This work, which is the first example of a new theme, namely nudity in the ancient period, has been defined as a work in which softness and elegance reach their climax. He applied a nude female figure to the three-dimensional sculpture for the first time in real dimensions. The goddess Aphrodite, who represents the sky, the sea and the earth, was transformed into a colorful character that meets the needs and expectations of people with this work. In this research, we will witness how Praxiteles, one of the most famous sculptors of the Classical Period, influenced the socio-cultural and economic structure of the society beyond the concept of nudity that he attributed to the Aphrodite of Knidos, and the transformation of a mythological phenomenon into reality.

Keywords: Anatolia, Aphrodite, Sexuality, Sculptor, Goddess

Giriş

Knidos kenti, Anadolu'nun güneybatısında Akdeniz ve Ege Denizi'nin kesiştiği noktada güneye bakan eğimli bir arazi ve hemen önünde yer alan Kap Krio (küçük ada) üzerinde konumlanmıştır (Bruns-Özgan, 2002, s. 4; Doksanaltı, 2020, s. 379). Kent antik dönemde önemli bir kültür, ticaret ve sanat merkezi olarak kalmayı başarmıştır (Büyüközer, 2020, s. 168). MÖ 12. yüzyılda Dor kavimlerinin kitleler halinde başlayan göç hareketlerinden diğer adalar gibi Knidos da nasibini almıştır (Bruns-Özgan, 2002, s. 8). Kentin kuruluşunda bu göçler neticesinde adaya yerleşen halkların etkili oldukları düşünülmektedir. Günümüzde Datça Yarımadası içerisinde kalan kent, MÖ 6. – MS 7. yüzyıllar arasında hem şarap ve amphora üretiminde hem de bunların ihracında oldukça ün kazanmıştı (Doğar, 2000, s. 92; Tuna, 1993, s. 356; Zoroğlu-Doksanaltı, 2020, s. 505).

Geç Klasik Dönemin ünlü heykeltıraşı Praksiteles'in ilk kez bir tanrıçayı çıplak betimlemesi kent halkı üzerinde oldukça derin izler bırakmıştı. Ayrıca Knidos'un Anadolu arkeolojisinde Aphrodisias'tan (Ratte-Smith, 2008, s. 736), sonra özellikle Roma Döneminde ikinci büyük kültür merkezi olmasında bu çalışmamızda yer vereceğimiz Knidos Aphrodite heykelinin yadsınamaz bir yeri olmuştu. Araştırmamız da heykeltıraşın Knidos Aphroditesi adıyla anılan eseri oluştururken yaşadığı olaylar örgüsünü detaylı biçimde aktarmaya yöneliktir. Bu anlatım ise Klasik Dönem yaşamındaki kadın figürünün tanrıça Aphrodite ile ilişkilendirilerek verilmesine dayanmaktadır. Nihayetinde antik dönemden bir heykelin toplum yaşamında gerçek anlamının dışında ne kadar öteye gidebileceği sergilenmeye çalışılmıştır.

Tanrıça Aphrodite

Denizin köpüklü dalgalarından doğduğuna inanılan Aphrodite'nin Mezopotamya'da tapınım gören doğurganlık, aşk, cinsellik ve bereketin simgesi olan tanrıça Astarte/İhtar'ın (Albenda, 2005, s. 171-172, Fig. 1). Yunan heykel sanatına yansması olduğu düşünülmektedir (Hesiodos, s. 173-206; Bottero-Kramer, 2006, s. 305; Havelock, 1995, s. 77; Marcovich, 1996, s. 44-45; Korkut, 2005, s. 151-153; Graves, 2010, s. 320; Wardle, 2010, s. 256). Yunan ve Fenikelilerin arasında tanrıçanın doğum yeri olan Kıbrıs'taki Paphos'un da bu kültürün geçiş noktası olduğu kabul edilmektedir (Kennedy, 1998, s. 36; Morford-Lenardon, 2003, s. 171; Schintlmeister, 2013, s. 2; Stewart, 2014, s. 177). Buradan da Yunanlı denizciler sayesinde Kıta Yunanistan'a dek uzanan ve son olarak da Roma Döneminde Venüs olarak adlandırılan bir serüvene çıkmıştır. Aynı zamanda burası tanrıçanın yıkanarak tekrardan bakireliğini kazandığı yer olarak bilinmektedir (Graves, 2010, s. 74).

Sosyal yaşamın düzenleyicisi Aphrodite, erken dönemlerde giysiliyken Geç Klasik Dönemle birlikte çıplaklığın ve cinselliğin ön plana çıktığı eserler haline gelmişlerdir (Smith, 2013, s. 82). Tanrıça güzelliği ve zarafeti ile heykeltıraşlık faaliyetlerinde bir nevi Hellenistik Dönem kadınına bakışın da yansması olmuştur (Gardner, 1920, s. 203-205; Smith, 2013, s. 81-82). Çıplak Aphrodite heykellerinin ilk örneği ünlü heykeltıraş Praksiteles'in muhtemelen MÖ 360-340 tarihlerindeki Knidos Aphroditesi'dir (Farnell, 1896, s. 665; Closuit, 1978, s. 20-21).

Özellikle bu dönemden itibaren tanrıçaya ait belirli tiplerin heykeltıraşlar tarafından sıklıkla kullanıldıklarına tanık olunmaktadır (Picon-Mertens, 2007, s. 451-452, Fig. 241; Aybek, 2009, s. 63).

Klasik Dönem Yunan Dünyasında Kadın ve Hetaira Phryne

Bunlar arasında yer alan Knidos heykelinin yapım sürecinde o dönemde yaşayan kadın figürüne mutlaka değinmek gerekir. Bu dönemdeki Yunan kadınının yaşamına dair bilgilere antik kaynaklarda rastlanmaktadır. Bu kaynaklardan elde edilen ortak görüşlere göre kadınların evine bağımlı halde yaşadığı ve erkeklere oranla daha arka planda yer aldıkları bilinmektedir (Karaaslan, 2014, s. 161). Gerçekten de Klasik Dönemin sonlarında kadın tasvirlerinin daha çok giysili verilmesi onların evlerine bağımlı ve mahremiyetlerini yansıtan sosyal bir tabaka içine sıkıştırıldığını göstermekteydi (Durugönül, 2012, s. 156). İşte bu hayat ile soylu Yunan

kadınlarının özgür olmadıklarını ve dolayısıyla toplum içerisinde çok fazla ön plana çıkamadıklarını ifade edebiliriz.

Ancak tüm bu ortam içerisinde yaşayan orta sınıfa mensup kadınlar, hayat kadınları ve köleler ise daha özgür bir yaşam sürmekteydiler (Lerner, 1986, s. 202; Akalın, 2003, s. 34; Özkan, 2017, s. 1-25). Belirttiğimiz bu kadınlar istedikleri zaman cenaze törenlerine, dini bayramlara ve konumuz açısından önem teşkil eden festivallere katılma hakkına sahiptiler.

Atina'nın kuzeybatısındaki Eleusis kentinde Demeter ya da Aphrodite onuruna düzenlenen ve sadece kadınların katılabildiği bir festival düzenlenmişti (Bazant, 2017, s. 90). Dönemin ünlü heykeltıraşı Praksiteles ve arkadaşı Ephesos'lu ressam Apelles de bu festivali uzaktan izlemekteydiler (Bugaj, 2017, s. 457). Bu festivalde denize giren kadınların arasında çıplak haldeki kadın dikkatlerini çekmişti. Gördüğü bu güzellik karşısında oldukça etkilenen Praksiteles, Knidos kenti için almış olduğu sipariş olan Aphrodite heykeline aradığı modeli bulmuştu. Klasik Dönem'de doğan ve geç dönemlere kadar en çok kopya edilen eserlerin başında yer alan Knidos Aphroditesine model olunması karşılığında ona ölümsüzlük vadettiği bu çıplak kadın Hetaira Phryne'ydı (Bazant, 2017, s. 91).

Antik dönem Yunan dünyasının iyi eğitim görmüş kibar hayat kadınlarına Hetaira denirdi (Tekçam, 2007, s. 91). Bunlar her ne kadar hayat kadını olarak bilinse de yetenekli, çekici ve entelektüel açıdan tatmin edici kişilerdi. Dolayısıyla yalnızca cinsel amaçlı değil aynı zamanda arkadaşlıkları ve danışmanlıkları için de tercih edilirdiler. Thespieae'nin güler yüzlü, hayat dolu, eğitilmiş ve en güzel kızı olan Phryne Hetaira'ların en ünlüsüydü. Doğduğu kentte oluşan kargaşa döneminden sonra Atina'ya yerleşmiş ve oldukça zenginleşmişti.

Ayrıca üzerinde durulması gereken ve konumuz açısından önem teşkil eden bir ayrıntı daha bulunmaktaydı. Kadının yerinin olmadığı ve çıplaklığın sadece tanrı ve tanrıçalara özgü olduğu bir dönemde festival sırasında Phryne'nin soyunması Atina'da yargılanmasına sebep olmuştu. Phryne'nin yargılanmasında iki ayrı olay örgüsü öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, yargıçların "sen nasıl soyunursun" sorusuna işte böyle diyerek soyunması eylemi, ikincisi ise savunucusu hatip Hyperides'in çıkacak kararın Phryne'nin lehine sonuçlanması için onun kıyafetlerini çekip çıkarmasıdır. Her iki olay örgüsünde de ortaya çıkan güzelliğin Aphrodite'nin rahibesine ait olabileceği kanısına varan yargıçlar, verilecek cezanın tanrıların öfkesini çekeceği korkusuna kapılarak Phryne'yi özgür bırakmışlardır (Cavallini, 2006, s. 219, Fig. 14).

Praksiteles ve Knidos Aphroditesi

MÖ 4. yüzyılın ilk yıllarında Atina'da doğduğu düşünülen Praksiteles kendisi gibi heykeltıraş olan Kephisodotos'un oğluydu (Waldstein, 1885, s. 317; Gardner, 1911, s. 143; Uğurlu, 2002, s. 378). Eserlerinde babasından etkilendiği yetişkin ve çocuk gruplarına olan ilgisinden anlaşılabilir de bu üslubunu daha da geliştirdiği iddia edilmektedir (Jones, 1926, s. 3). Yunan heykeltıraşlığının zirvede olduğu bu dönemde Praksiteles yumuşak ve zarif işçiliği ile öne çıkmıştır (Waywell, 1978, s. 22). Heykeltıraşın hangi tarihlere kadar aktif olduğu bilinmese de Leuktra'da bulunan bir heykel kaidesinde "Atinalı Praxiteles yaptı" yazıtı MÖ 330'lara tarihlendirilmektedir (Boardman, 1995, s. 53). Bu bilgiler ışığında Praksiteles'in MÖ 4. yüzyılın başından MÖ 330'a kadar üretken olduğu kabul edilmektedir.

Sanatçının eserlerine bakılınca iç dünyanın dışa yansıtılma çabası yani *ethos* kavramının vurgulandığı görülmektedir (Başaran-Kasapoğlu, 2018, s. 2843). Dolayısıyla idealist düşünce yerini gerçekçiliğe bırakmış ve onun gözünde tanrılar bile sıradanlaşmıştır. Apollon'un kertenkele yakalama uğraşı ve Hermes'in bebek Dionysos'a bakıcılık yapmasını betimleyen heykeller bunun en güzel örnekleridir (Gardner, 1911, s. 166. Pl. XLIII). Buna ilaveten sanatçının tek orijinal eseri olduğu düşünülen Hermes heykelinin diğer örneklerinin stilistik tanımlamasında ölçüt alındığı da ileri sürülmektedir.

Praksiteles'in bu yenilikçi yaklaşımlarının en güçlü etkisini kentte bulunan sikkelerin yardımıyla pek çok kopyası yapılan *Knidos Aphrodite* heykeli oluşturmaktadır (Yıldızbaşıoğlu, 2016, s. 128-133, Kat. no. 124-127; Klein, 1898, s. 255). Bunlar arasında Caracalla Dönemine (211-218) tarihlenen sikkelerden birinin arka yüzünde heykeltıraş Praksiteles'in Knidos Aphroditesi'nin en güzel örneklerinden birine yer verilmiştir (Corso, 1998, s. 89, Pl. 18). Heykeltıraş Praksiteles, Kos Adası sakinleri için giysili, Knidoslular için çıplak olmak üzere iki Aphrodite heykeli yapmıştır.

Sanatçı, Knidos kentinden aldığı bu siparişi yapmak için Atina'da güzelliği sayesinde ölüm cezasından kurtulan Phryne'yi model olarak kullanmıştı (Fuchs, 1969, s. 218, Abb. 234). Paros mermerinden yaptığı bu heykel oldukça ölçülü ve ideal bir vücudu yansıtmaktaydı (Richter, 1959, s. 141, Fig. 188). Sanatçının elinde tanrıça Aphrodite, romantiklik, utangaçlık ve canlılık hislerini uyandıran nadide bir eser olmuştu. Praksiteles'in tüm eserleri göze alındığında figürlerin iç dünyalarına dokunarak gerçekçiliğe

ulaşma hedefini gösteren en belirgin eseri olan Knidos Aphroditesi, sağ eliyle genital bölgesini diğer eliyle de hemen yanındaki havlusunu alarak banyodan çıkan bir kadının betimlenmesinden ibaretti. Diğer varyasyonlarında ise yıkanmaya hazırlanırken ya da yıkandıktan sonra giyinen eser olarak tanımlanmıştır. Bu Aphrodite tipleri, tapınaklarda ve ya özel konutlarda dekoratif amaçlı görsel algı yönü ağır basan eserlerdi. Bu algının ortaya çıkmasında şüphesiz en büyük etken Praksiteles'in Atina yaşamında önemli bir yeri olan tiyatral havadan ibaretti. (Corso, 1991, s. 91-98).

Pilinius tarafından dünyanın en güzel heykeli olarak adlandırılan eser, tanrıçaya duyulan sevginin ilk kez çıplaklıkla temsilini gözler önüne seriyordu (Stewart, 2008, s. 261; László, 2018, s. 240). Heykel tamamlandıktan sonra Knidos halkı onu kentin en yüksek tepesinde bulunan yuvarlak bir tapınağa yerleştirdi (Love, 1970, Pl. 40, Fig. 22; Durna, 2009, s. 7). Fakat günümüzde kalıntıları görebildiğimiz bu yuvarlak tapınağın "Aphrodite Tapınağı" olup olmadığının da tartışmalı bir konu olduğunu belirtmek gerekir (Montel, 2010, s. 264-265). Ancak İtalya Tivoli'de Hadrian (MS 117-138) Villasında Venüs'e adanan yuvarlak tapınağın içerisinde Knidos Aphrodite heykelinin sergilendiği yapı dikkate alınmalıdır (Schefold, 1964, s. 56, Fig. 15-2). Antik dönemdeki bu tapınaklar belki de tanrıça Aphrodite'nin Knidos tipleri için hem seçildikleri konum hem de yuvarlak planlarıyla geleneksel bir hale gelmişti.

İlerleyen dönemlerde Aphrodite'nin buradaki ünü o kadar artmıştı ki her bölgeden gelen ziyaretçileri vardı (Uğurlu, 2002, s. 380). Tapınaktaki heykeli görmeye gelen gençlerden bazılarının geceleri gizlice burada kaldıkları ve aşkları karşılık bekledikleri söylenmekteydi (Barkan, 2009, s. 16). Knidoslular için bu heykel kentlerinin sembolü olmuş öyle ki onu satın almak isteyenleri de her zaman geri çevirdikleri rivayet edilmiştir. Geç dönemlerde bu heykelin Bizanslılar tarafından İstanbul'a getirildiği ve Kızlar Sarayı'nın önüne dikildiği iddia edilmektedir (Spivey, 1997, 178). Fakat daha sonra burada meydana gelen bir yangında heykelin tamamen yok olduğu ileri sürülmektedir. Bu eser her ne kadar günümüze ulaşmasa da antik dönem dünyasındaki şatafatlı yaşamına bugün pek çok müzedeki kopyalarıyla devam etmektedir (Michaelis, 1887, s. 24; Gardner, 1911, s. 152; Stewart, 1998, Fig. 57; Cavallini, 2006, s. 219, Fig. 12).

Değerlendirmeler ve Sonuç

Praksiteles'in yaşadığı dönem oldukça karışık olmasına rağmen sanatçı kişiliği, hareketleri ve amaçlarından hiçbir zaman ödün vermeyen

güçlü bir karakter yapısına sahip olmuştu (Waldstein, 1885, s. 391). Bu dönemde ortaya koyduğu eserler incelendiğinde sanat anlayışını etkileyen durumların onu oldukça etkilediği varsayılmaktaydı. Bunlardan ilki: Yaşadığı dönem öncesinde gerçekleşen ve yirmi yedi yıl süren Peleponnessos Savaşı (MÖ 431-404) diğeri ise her zaman güzel şeylere odaklanan içsel bir ruh yapısına sahip olmasıydı (Waldstein, 1885, s. 391). Bu özellikleri onun ortaya çıkardığı tüm eserlerde kendini göstermiş ve adının çağdaşlarından daha çok anılmasına ortam hazırlamıştır. Praksiteles, Klasik Dönemin heykeltıraşlık sanatına damgasını vurmuş hem çağdaşlarına hem de kendisinden sonra gelen meslektaşlarında derin izler bırakmıştır.

Praksiteles'in gerek yaşadığı ortamı gerekse de kişiliğinin etkisiyle oluşturduğu eserleri arasında en ünlüsü Knidos Aphroditesi olmuştur (Bieber, 1967, s. 15; Havelock, 1995, s. 39; Ridgway, 1997, s. 263-264). Bu heykeldeki çıplaklık vurgusu ile kadın güzelliğinin en iyi temsilini ortaya çıkarmış ve o dönemde hiç de önem verilmeyen kadına kutsallık kazandırmıştır (Corso, 2007, s. 9-22; Durna, 2009, s. 1). Bu eserinde yalnızca aşk, cinsellik gibi kavramlar değil aynı zamanda güç, bereket ve ruhen dinginliğin etkisini de hissettirmiştir (Durna, 2009, s. 21). Praksiteles'in Knidos Aphroditesi, gelecekte tanrıçanın çıplak örneklerinin temsili olmasının yanı sıra duygularını aktardığı mermerde adeta ilahi bir haykırışın temsili olmuştur (Havelock, 1995, s. 19-21; Gardner, 1911, s. 143; Bazant, 2017, s. 91). Ayrıca heykeltıraş, kadın mükemmelliğinin simgesi sayılabilecek bu eseriyle izleyici arasında sıra dışı bir ilişki kurmayı başarmıştır. Bunu da yaşadığı dönemin ünlü hayat kadını Phryne'ye olan tutkusu ve göklerden indirdiği aşkın tannçası Aphrodite ile gerçekleştirmiş, asırlar boyunca adından söz ettirmiştir.

Knidos Aphroditesi ile Praksiteles, Atina'da güzelliği sayesinde ölüm cezasından kurtulan Hetaira Phryne'ye verdiği sözü tutmuş ve onu Knidos Aphroditesi ile ölümsüz kılarak biçimin her şey olduğunu tüm antik dünyaya kanıtlamıştır.

KAYNAKLAR

- Akalın, A. G. (2003). Eskiçağda Grek Kadınının Toplumsal Yaşantısı, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi XI* (33), 17-47.
- Albenda, P. (2005). The "Queen of the night" plaque - A revisit", *Journal of the American Oriental Society*, 125 (2), 171-190.
- Aybek, S. (2009). *Metropolis İonia I, Metropolis'de Hellenistik ve Roma Dönemi Heykeltıraşlığı*, İstanbul: Homer Kitabevi.
- Barkan, L. (2009). Praxiteles' Aphrodite and the Love of Art. *Palgrave Macmillan*, London. 15-45.
- Başaran, C., & Kasapoğlu, H. (2018). Kanon: Grek Klasik Heykeltıraşlığında Estetik Arayışı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, (Özel Sayı), 2835-2853.
- Bazant, J. (2017). The Legend of Knidia Today. *Eirene*, 53, 77-110.
- Bieber, M. (1967). *The Sculpture of the Hellenistic Age*. New York: Hacker Art Books.
- Boardman, J. (1995). *Yunan Heykeli Geç Klasik Dönem*. Müjde Peker (Çeviren), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Bottero, J., & Kramer, S.N. (2006). *Mezopotamya Mitolojisi*. Alp Tümertekin (Çeviren), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bruns-Özgan, C. (2002). *Knidos. Antik Kent Tarihi*. İ. Hakan Mert (Çeviren), Konya: Knidos Araştırma ve Geliştirme Derneği.
- Bugaj, E. (2017). *Starożytny akt kobiecy i jego późniejsze implikacje*. Uwagi na marginesie Afrodyty Knidyjskiej. Poznan: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Büyüközer, A. (2020). Knidos Kent Surları: Kap Krio Savunma Sistemi ve 56 Numaralı Kule (?). *Olba*, Sayı XXVIII, 169-180.
- Cavallini, E. (2006). Phryne: Cnidian Venus to Movie Star. *Conservation Science in Cultural Heritage*, 6, 215-236.
- Closuit, L. (1978). *L Aphrodite De Cnide: étude typologique des principales répliques antiques de l'Aphrodite de Cnide de Praxitèle*, Martigny: Martigny Imprimerie Pillet.
- Corso, A. (1991). The Cnidian Aphrodite, Sculptors and Sculpture of Caria and the Dodecanese, 91-98.
- Corso, A. (1998). Love as Suffering: The Eros of Thespieae of Praxiteles. *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, 42, 1, 63-91.
- Corso, A. (2007). *Praxiteles II sanatı: Olgun yıllar*. Roma: "L'Erma", Bretschneider.
- Doğar, E. (2000). *Antik Çağda Amphoralar*, Sergi Yayınevi, İzmir.
- Doksanaltı, E. (2020). Knidos Liman Caddesi Geç Antik Dönem Atölye/Dükân ve Buluntuları, *Olba*, XXVIII, 377-420.

- Duma, G. E. (2009). Knidia Karakteri Üzerine Bir Analiz –Görünenden Görünmeyene-. *Belleten*, 266, 1-33.
- Durugönül, S. (2012). Türkiye’de Arkeometrinin Ulu Çınarları. Prof. Dr. Ay Melek Özer-Prof. Dr. Şahinde Demirci’ye Armağan, A. A. Akyol & K. Özdemir, (Ed) *Nudity of Male Statues in Ancient Greek Art* (ss. 155-162). İstanbul.
- Farnell, L. R. (1896). *The Cults of the Greek States*. Oxford: Clarendon Pres.
- Fuchs, W. (1969). *Die Skulptur Der Griechen*, München: Hirmer Verlag.
- Gardner, E. A. (1911). *Six Greek sculptors*. London: Duckworth.
- Gardner, E. A. (1920). The Aphrodite from Cyrene. *Journal History Studies*, 40 (2), 203-205.
- Graves, R. (2010). *Yunan Mitleri Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler*, İstanbul: Say Yayınları.
- Havelock, C. M. (1995). *The Aphrodite of Knidos and Her Successors*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Hesiodos, (2012). *Theogonia, İşler ve Günler – Tanrıların Doğuşu*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul: Say Yayınları.
- Jones, H. S. (1926). *A Catalogue of the Ancient Sculptures*. Rome: Oxford Clarendon Press.
- Karaaslan, D. (2014). Antik Yunanda Kadın Olmak, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 159-174.
- Kennedy, M. D. (1998). *Encyclopedia of Greco-Roman Mythology*. Oxford: Santa Barbara.
- Klein, W. (1898). *Praxiteles*. Leipzig: Verlag von Veit & Comp.
- Korkut, T. (2005). Pisidia’da Chthonic Aphrodite Kültü. *Adalya* 8, 151-166.
- László, H. (2018). *Hypereidés beszéde phryné védelmében a töredékek új kritikai kiadása és értelmezése*. Antik Tanulmányok, 62, (2), 237-251.
- Lerner, G. (1986). The Creation of Patriarchy. *Women and history* Vol. 1. New York: Oxford University Press.
- LIMC. (1984). *Lexicon Iconographicum Mythologia Classicae*, Switzerland.
- Love, I. C. (1970). A Preliminary Report of the Excavations at Knidos, 1969. *American Journal of Archaeology*, 74, 2, 149-155.
- Marcovich, M. (1996). *From Ishtar to Aphrodite*. The Journal of Aesthetic Education, 30 (2), 43-59.
- Michaelis, A. (1887). *The Cnidian Aphrodite of Praxiteles*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Montel, S. (2010). *Brill’s Companion to Aphrodite*. Smith, A. C., & Pickup S (Ed) The Architectural Setting of the Knidian Aphrodite. (ss. 251-268). Boston: Leiden.
- Morford, M. P.O & Lenardon, R. J. (2003). *Classical Mythology*. New York: Oxford University Press.
- Özkan, E. B. (2017). *Yasalar ve Gelenekler Işığında Arkaik ve Klasik Dönem Yunan ve Cumhuriyet Dönemi Romalı Kadınların Aile Hayatı*. İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi. 1-25.

- Picon, A. C., & Mertens J. R. (2007). *Art of the Classical World in the Metropolitan Museum Art*. London: Yale University Press.
- Ratté, C., & Smith, R. R. R. (2008). Archaeological Research at Aphrodisias in Caria, 2002-2005. *American Journal of Archaeology*, 112 (4), 713-751.
- Richter, G. M. A. (1959). *A Handbook of Greek Art*, Oxford: Phaidon Prees Ltd.
- Ridgway, B. S. (1984). *Roman Copies of Greek Sculpture: The Problem of the Originals*, Michigan: The University of Michigan Press.
- Ridgway, B. S. (1997). *Fourth-Century Styles in Greek Sculpture*. London: University of Wisconsin Press.
- Schefold, K. (1964). Aphrodite von Knidos, Isis und Serapis, *Antike Kunst* 7 (1), 56-59.
- Schintlmeister, L. (2013). *Aphrodite in Ephesos*, Magistra der Philosophie, Universität Wien.
- Smith, R. R. R. (2013). *Hellenistik Heykel*. (Çev. Aysin Yoltar Yıldırım). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Spivey, N. J. (1997). *Understanding Greek Sculpture, Ancient Meanings, Modern Readings*. London: Thames&Hudson.
- Stewart, A. F. (1998). *Art, desire and the body in ancient Greece*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stewart, A. (2008). *Classical Greece and the birth of Western Art*. New York: Cambridge University Press.
- Stewart, A. (2014). *Art in The Hellenistic World*. New York: Cambridge University Press.
- Tekçam, T. (2007). *Arkeoloji Sözlüğü*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tuna, N. (1993). *Datça Yarımadasında Hellenistik Dönem Amphora Üretim Merkezleri*, Türk Tarih Kongresi, 10 (1), 347-371.
- Uğurlu, E. (2002). Heykeltıraş Praxiteles. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3, 377-400.
- Yıldızbaşıoğlu, F. (2016). *Knidos Sikkeleri: Bölge Müzelerine (Bodrum ve Marmaris) İntikal Etmiş Olan ve Knidos Kazılarında Ele Geçen Sikkeler*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınlanmamış yüksek lisans tezi
- Zoroğlu, C., & Doksanaltı, E. (2020). Yeni Bir Knidos Amphora Tipi: Küçük Knidos Amphoraları. *Bellekten* 84, Sayı 300, 503-542.
- Waldstein, C. (1885). *Essays of the art of Pheidias*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wardle, M. E. (2010). *Naked and Unashamed: A study of the Aphrodite Anadyomene in the Greco-Roman World*. Durham: Department of Art, Art History and Visual Studies in the Graduate School of Duke University.
- Waywell, G. (1978). *Freestanding Sculpture of The Mausoleum at Halikarnassos*. London: British Museum Publications.

EKLER

Harita 1: Knidos Kenti Haritası ve Görüntüsü
(Kaynak: <https://suemtravels.com> - <https://www.gezilesiyer.com>)

Fotoğraf 1: Tanrıça Aphrodite Doğuş Tasviri
(Kaynak: <http://thalassapolis-mitoloji.blogspot.com>)

Fotoğraf 2: Tanrıça İştar/Astarte
(Kaynak: Albenda, 2005, s. 172, Fig. 1)

Fotoğraf 3: Klasik Yunan Toplumunda Kadın
(Kaynak: <http://www.antiktarih.com>)

Fotoğraf 4: Eleusis Kentindeki Festival
(Kaynak: <https://www.bbc.com>)

Fotoğraf 5: Atina'lı Hetaira Phryne
(Kaynak: <https://commons.wikimedia.org>)

Fotoğraf 6: Phryne'nin Yargılanması
(Kaynak: <http://mini-site.louvre.fr.1910>)

Fotoğraf 7: Heykeltıraş Praksiteles
(Kaynak: <https://www.akg-images.fr>)

Fotoğraf 8: Apollon ve Hermes Heykelleri
(Kaynak: <http://mini-site.louvre.fr>. Fig.441)

Fotoğraf 9: Knidos Aphroditesi
(Kaynak: Sammlung Ludovisi-Foto. M.L. Nguyen-via Wikimedia)

Fotoğraf 10: Knidos Aphroditesi
(Kaynak: Corso, 1998, s. 89, Pl. 18.)

Fotoğraf 11: Knidos Antik Kentindeki Yuvarlak Tapınak Kalıntısı
(Kaynak: Montel, 2010, s. 261, Fig. 13.4)

Fotoğraf 12: Tivoli-Hadrian Villası Yuvarlak Tapınak (Kaynak: Schefold, s. 56, Fig. 15-2)

Fotoğraf 13: Vatikan ve Münih Müzelerinde Sergilenen Knidos Aphrodite Heykelinin Kopyaları (Kaynak: Ridgway, 1984, Pl. 22, s. 70; LIMC II, 1984, s. 51, Pl. 399)